

Lasten huoltoriidat tuomioistuimissa

Elisa Valkama & Marjukka Lasola

Lapsen huoltoa koskevat säännökset on määritelty laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Lain mukaan huoltajien tehtävänä on turvata lapsen tasapainoinen kehitys lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Huollon tulee lisäksi turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Esimerkiksi vanhempien erotessa lapsen tapaamisoikeudella turvataan lapsen oikeus pitää yhteyttä ja tavata sitä vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Laki edellyttää lisäksi, että lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lain mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti.

Kysymys lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tulee ajankohtaiseksi yleensä silloin, kun vanhemmat päättävät erota. Erotilanteessa vanhempien pitäisi tehdä päätös ainakin siitä, kumman luona lapsi jatkossa asuu ja siitä, miten lapsen ja etävanhemman tapaamiset tulevaisuudessa toteutetaan.

Huolimatta siitä, että erotilanne vaatii periaatteessa vanhemmilta koko elämän uudelleen järjestämistä, suurin osa vanhemmista pystyy sopimaan lasta koskevista asioista sovussa eronkin jälkeen. Valtaosa vanhemmista vahvistaa lasta koskevat huolto- ja tapaamissopimukset sosiaalitoimessa ja vain pieni osa päätyy riitelemään lasta koskevista asioista tuomioistuimeen.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden vuotuinen kokonaismäärä on kuitenkin jatkuvasti lisääntynyt. Avoliitossa syntyneiden lasten lisääntyminen, isien aiempaa aktiivisempi rooli lasten arjessa ja toisaalta lapsiperheiden yleistynyt eronneisuus ovat johtaneet siihen, että kysymys lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta nousee yhä useammin esille.

Tässä jaksossa on tarkasteltu käräjä- ja hovioikeuksissa käsiteltyjä lapsen huoltomuotoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä riitoja. Jakso perustuu Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa toteutettuihin tutkimuksiin lasten huoltoriidoista tuomioistuimissa.¹ Tutkimuksissa on selvitetty käräjäoikeuksien osalta muun muassa huoltoriitojen yleisyyttä, jutussa esitettyjen vaatimusten sisältöä ja huoltoriitojen lopputulosta. Hovioikeuksissa käsiteltyjen huoltoriitojen osalta tavoitteena on ollut tutkia muutoksenhakijan asemaa, muutoksenhaun lähtökohtia ja sisältöä sekä valitusten menestymistä.

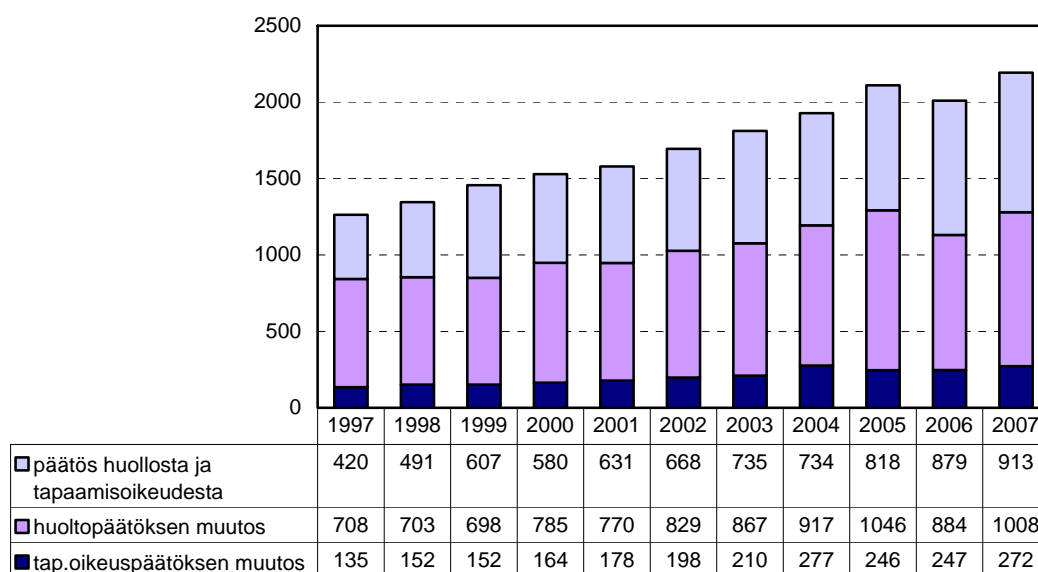
¹ Ks. Valkama & Litmala 2006; Valkama & Lasola 2008.

1 Tilastotietoja lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasioista tuomioistuimissa

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasiat käräjäoikeuksissa

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden määrät tuomioistuimissa ovat lisääntyneet voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kun vuonna 1997 käräjäoikeuksissa käsiteltiin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia varsinaisasioita kaikkiaan 1 263 kappaletta, vuonna 2007 vastaava lukumäärä oli jo 2 193.¹

Vuonna 2007 käräjäoikeuksissa varsinaisasioina käsitellyistä asioista 42 prosenttia oli niin sanottuja ensiratkaisuja eli lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta oli päätetty ensimmäistä kertaa (kuvio 52). Lähes puolessa tapauksia (46 %) käräjäoikeus oli tehnyt päätöksen aiemman huoltoratkaisun muuttamisesta. Lapsen tapaamisoikeutta koskevien muutosratkaisujen osuus oli vuonna 2007 noin 12 prosenttia.

Kuvio 52 Käräjäoikeuksissa käsitellyt lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat varsinaisasiat vuosina 1997–2007

Vuoden 2007 tilastojen perusteella näyttäisi siltä, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien varsinaisasioiden määrä on lisääntynyt vajaa kymmenellä prosentilla (8 %) vuodesta 2006. Asiamäärien lisäys on ollut merkittävintä lapsen huoltoa koskevissa muutosratkaisuissa.

¹ Tilastotiedot lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasioista perustuvat Tilastokeskuksen tilastotietokantoihin (www.tilastokeskus.fi/til/oik.html).

Avioerohakemusten yhteydessä käsiteltävien lasta koskevien liitännäisvaatimusten määrä on vähentynyt viime vuosina merkittävästi. Kun vuonna 2000 kärjäoikeuksissa käsiteltiin kaikkiaan 3 929 avioeron liitännäisvaatimusta, vuonna 2007 vastaava lukumäärä oli 1 602. Aiempien tutkimushavaintojen mukaan arviolta 90 prosenttia liitännäisvaatimuksista koskee lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta.¹ Tämän perusteella voidaan arvioida, että vuonna 2007 kärjäoikeuksissa käsiteltiin kaikkiaan 1 442 avioeroa, jossa oli ollut myös lapsen asumista ja tapaamisoikeutta koskevia liitännäisvaatimuksia.

Lukumääräisesti maamme kärjäoikeuksissa käsiteltiin vuonna 2007 kaikkiaan noin 3 600 lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa – joko niin sanottuna varsinaisasiana tai avioeron yhteydessä liitännäisasiana. Tuomioistuimissa ratkaistavien asioiden osuus kaikista huolto- ja tapaamissopimuksista on noin 8 prosenttia.²

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasiat hovioikeuksissa

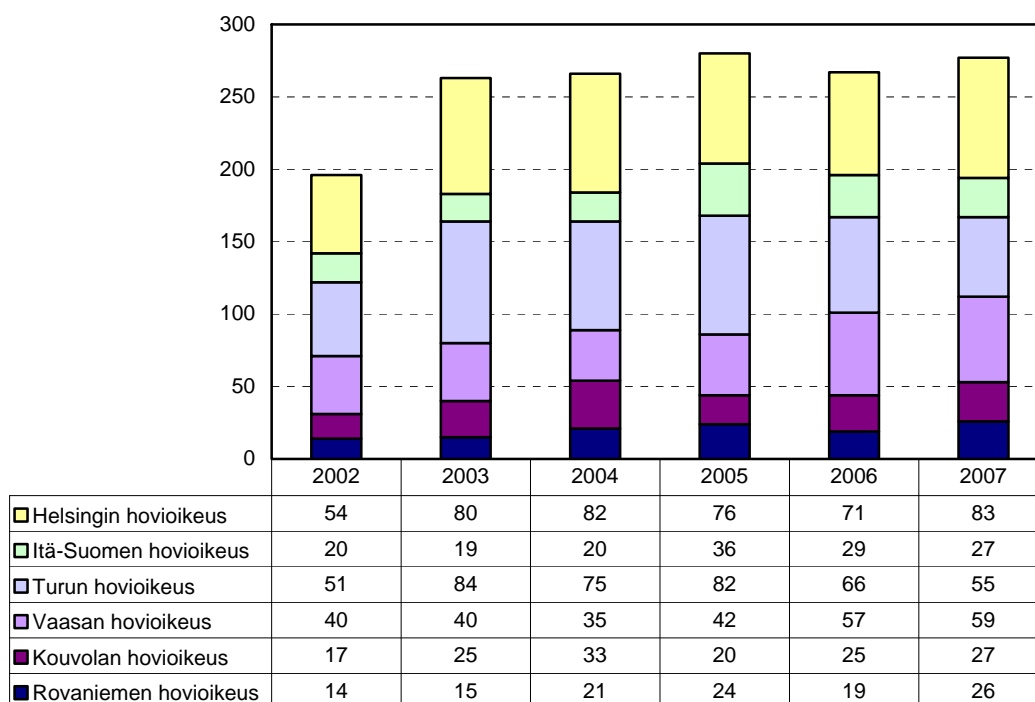
Vuonna 2007 hovioikeudet ratkaisivat kaikkiaan 277 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa. Näistä asioista yli puolet (52 %) oli ensi-ratkaisuja eli lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta oli päätetty alioikeudessa ensimmäistä kertaa. Kolmasosa (36 %) valituksista liittyi aiemman lapsen huoltoa koskevan päätöksen tai sopimuksen muuttamiseen. Loppuosa (12 %) valituksista koski lapsen aiemman tapaamisoikeusratkaisun muuttamista.

Asiamääriltään eniten lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasioita ratkottiin Helsingin (30 %) ja Vaasan (21 %) hovioikeuksissa (kuvio 53). Niin ikään viidennes valituksista kuului Turun hovioikeuden piiriin ja 10 prosenttia valituksista ratkaistiin Itä-Suomen hovioikeudessa. Asiamääriltään pienimpiin lukeutuvissa Kouvolan ja Rovaniemen hovioikeuksissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia valituksia käsiteltiin vuonna 2007 kaikkiaan 53 kappaletta (19 %).

---

¹ Litmala 2001.

² Valtaosa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista sopimuksista laaditaan kuntien sosiaalitoimissa. Vuonna 2007 sosiaalilautakunnat vahvistivat kaikkiaan 41 552 sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (Lapsen elatus ja huolto 2007. Stakes tilastotiedote 15/2008).

Kuvio 53 Hovioikeuksissa ratkaistut lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat vuosina 2002–2007

Valitukset käräjäoikeuden lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista ratkaisuksista ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Kun vuonna 2002 hovioikeuksissa käsiteltiin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita kaikkiaan 196 kappaletta, vuonna 2007 vastaava lukumäärä oli jo 277 kappaletta. Tilastojen valossa näyttäisi kuitenkin siltä, että näiden asioiden vuotuiset määrät ovat sittemmin jokseenkin vakiintuneet. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia valituksia käsitellään maamme hovioikeuksissa vuosittain keskimäärin 270 kappaletta.

Tilastotietojen perusteella vuonna 2007 muutosta haettiin keskimäärin noin joka seitsemänteen käräjäoikeuden lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan päätökseen. Valitusprosentti oli suhteellisesti korkein (18 %) lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa ensiratkaisuisissa. Lapsen tapaamisoikeutta koskevissa muutosratkaisuisissa yhteenlaskettu valitusprosentti oli 15. Suhteellisesti vähiten valituksia tehtiin vastaavasti lapsen huollon tai asumisen muutosratkaisuisissa (11 %). Niin ikään avioeron yhteydessä käsiteltävissä liitännäisasioiden valitusprosentti oli suhteellisen pieni (4 %).

Huoltoriitojen yleisyys

Aiempien tutkimushavaintojen perusteella tuomioistuimissa käsitellyistä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista varsinaisasioista noin 70 prosenttia on riitaisia eli vanhemmat ovat erimielisiä lasta koskevista kysymyksistä (=huoltoriita).¹ Avioeron lasta koskevissa liitännäisvaatimuksissa riitaisten tapausten osuus on noin 20 prosenttia.²

Noin kolmasosa tuomioistuimissa käsitellyistä lapsen huoltoa koskevista asioista voidaan luokitella riidattomiksi. Riidattomia tapauksia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa vanhemmat ovat samaa mieltä lapsen huoltokysymyksistä, mutta haluavat tuomioistuimelta asiasta päätöksen. Riidattomiksi voidaan luokitella myös tapaukset, joissa lapselle haetaan oheishuoltajaa sekä niin sanotut yksipuoliset tuomiot.

Edellä esitetyn perusteella voidaan arvioida huoltoriitojen yleisyyttä ja vuotuista määrää maamme kärjäoikeuksissa. Vuonna 2007 kärjäoikeuksissa käsiteltiin kaikkiaan 2 193 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa varsinaisasiaa, näistä riitaisina noin 1 530 asiaa. Tämän lisäksi noin 290 huoltoriitaa käsiteltiin avioeron yhteydessä liitännäisasiana. Yleisissä alioikeuksissa käsiteltyjen huoltoriitojen kokonaismääräksi voidaan arvioida siten noin 1 800–2 000 tapausta vuodessa.

Huoltoriitojen yleisyyttä voidaan arvioida myös sen perusteella, kuinka paljon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita ratkotaan kaikkiaan – joko sosiaalitoimissa tai tuomioistuimissa vuosittain. Tilastotietojen perusteella sosiaalitoimet vahvistivat vuonna 2007 kaikkiaan 41 552 sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Samana vuonna kärjäoikeudet käsitelivät kaikkiaan noin 3 600 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa. Kärjäoikeuksissa käsiteltyjen huoltoriitojen suhteellinen osuus on siis noin 4–5 prosenttia kaikista – joko sosiaalitoimissa tai tuomioistuimissa vuosittain ratkotuista lapsen huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta koskevista asioista.

---

¹ Huoltoriita voidaan käsitteenä tulkita eri tavoin. Arkikielessä huoltoriidalla voidaan tarkoittaa kaikenlaisia lapsen huoltoon liittyviä erimielisyyksiä. Vastaavasti lainsäädäntö ja viranomaiset tarkoittavat huoltoriita-termillä lapsenhuoltolain nojalla tuomioistuimissa vireille tullutta riitaa (Auvinen 2006). Tässä tutkimuksessa huoltoriita-käsitettä käytetään yhteisnimityksenä lapsen huoltomuotoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskeville riidoille.

² Valkama & Litmala 2006.

2 Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa

Tässä jaksossa lasten huoltoriitoja on tarkasteltu kaikista Suomen käräjäoikeuksista vuodenvaihteessa 2005–2006 kootun oikeudenkäyntiaineiston avulla (n= 529). Tutkimusaineisto koostuu käräjäoikeuksissa varsinaisasioina sekä avioeron liitännäisinä käsitellyistä lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevista asioista. Aineisto käsittää kaikkiaan 270 huoltoriitataapausta.

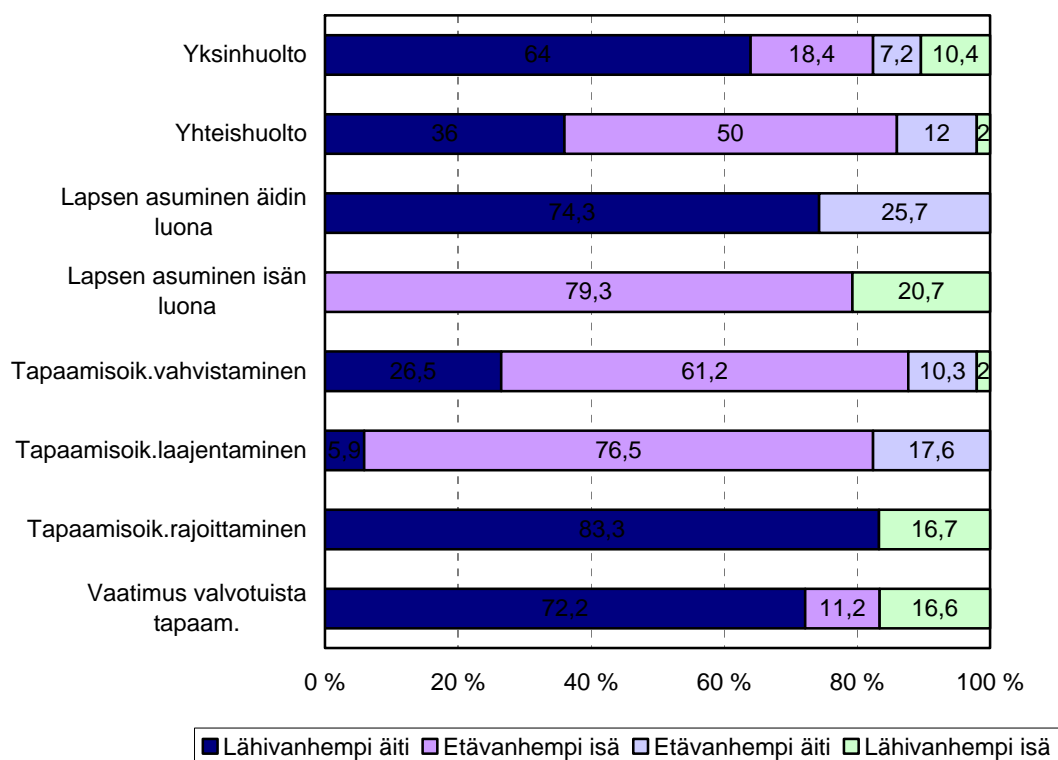
Hakijan asema ja vaatimukset

Hieman yli puolet huoltoriidoista – mukaan lukien sekä ensi kertaa käsitteilyyn tulevat että niin sanotut muutoshakemukset – oli käynnistynyt oikeusprosessina lapsen äidin hakemuksesta. Isien aktiivisuus lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa oli kuitenkin merkittävä: lähes puolella kaikista riitatapauksista prosessin oli laittanut vireille lapsen isä. Yleisin huoltoriidan osapuolten yhdistelmä oli lähivanhempi äiti ja etävanhempi isä (75 %).

Lapsen huoltomuotoa koskevat vaatimukset olivat tutkimusaineistossa selvästi yleisimpiä (70 %). Valtaosassa näitä tapauksia hakija vaati päätöstä lapsen yksinhuollosta. Vain kolmasosassa tapauksia hakijan vaatimus koski lapsen yhteishuoltoa. Päätöstä lapsen yksinhuollosta vaativat useimmiten lasten äidit. Yhteishuoltoa koskevista vaatimuksista hakijana oli lähes yhtä usein lapsen äiti tai isä.

Toiseksi yleisin hakemuksissa esitetty vaatimus koski lapsen asumista. Lapsen asumista koskevista vaatimuksista 60 prosentissa vaadittiin päätöstä lapsen asumisen määrittämisestä äidin luokse ja neljässä tapauksessa kymmenestä isän luokse.

Kaikista aineiston huoltoriitatapauksista lapsen tapaamisoikeutta koskeva vaatimus oli esitetty noin neljässä tapauksessa kymmenestä (37 %). Lasten kanssa asuvat äidit vaativat useimmiten tapaamisten rajoittamista tai niiden järjestämistä valvotuiksi. Lapsista erillään asuvat isät vaativat yleensä tapaamisoikeuden laajentamista (kuvio 54).

Kuvio 54 Hakijan asema ja ensisijaiset vaatimukset

Huoltoriitojen luonnetta tarkasteltiin sen mukaan, mitkä asiat olivat jutussa riitaisia ja mitkä riidattomia. Periaatteessa vanhemmat voivat riidellä tuomioistuimessa lapsen huoltomuodosta, siitä kumman luona lapsi virallisesti asuu, lapsen tapaamisoikeudesta ja näiden vaatimusten ohessa myös lapsen elatuksesta.

Yli puolella vanhemmista lasta koskevat erimielisyydet liittyivät useampaan kuin yhteen asiaan. Yleensä vanhemmat olivat erimielisiä lapsen huoltomuodosta ja asumisesta. Noin 40 prosentissa tapauksia vanhempien riidan aiheena oli vain yksi asia, kuten esimerkiksi lapsen tapaamisoikeus tai asuminen.

Huoltoriitaprosessin kulku ja oikeudenkäynnin kesto

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsiteltäessä tuomioistuimen on hankittava kaikki ratkaisun kannalta tarpeellinen tieto. Kunnan sosiaalitoimelta pyydettävä olosuhdeselvitys perheen tilanteesta on yksi keino, jolla asian ratkaisemiseksi saadaan lisäinformaatiota.

Tuomioistuin oli päätenyt olosuhdeselvityksen hankkimiseen yli puolessa (55 %) huoltoriitatapauksia. Selvitystä oli pyydetty lapsen huoltoa koskevilla muutosratkaisuissa hieman useammin kuin tilanteissa, joissa lapsen

asioista päätettiin ensimmäistä kertaa. Vastaavasti tapaamisoikeuden muutostarkoituksissa ja riitaisissa lasta koskevissa avioeron liitännäisasioiden olosuhdeselvitys oli laadittu hieman harvemmin. Tutkimusaineiston perusteella ajanjakso selvityspyynnön jättämisestä sen saapumiseen kärjäoikeuteen oli keskimäärin 6 kuukautta.¹

Olosuhdeselvitys oli laadittu useammin myös tilanteissa, joissa perheellä oli useita huolto-oikeudenkäyntejä taustalla. Kroonisten huoltoriitojen ohella myös perheen psykososiaaliset ongelmat näyttivät madaltavan kynnystä selvityspyyntöön. Sosiaalitoimen olosuhdeselvitys oli pyydetty lähes poikkeuksetta niistä perheistä, joilla oli ollut tai oli edelleen asiakkuus lastensuojeluun.

Yksi tutkimuksen tavoitteista oli selvittää huolto-oikeudenkäynnin kokonaiskesto, eli aikaväliä hakemuksen vireilletulosta tuomioistuimen lopulliseen päätökseen asiassa. Tutkimuksen perusteella huoltoriitaprosessi kesti kokonaisuudessaan kärjäoikeudessa keskimäärin 8 kuukautta (taulukko 19).

Taulukko 19 Oikeudenkäynnin kesto (kk) ja asiatyypit

	Päätös huollosta ja tapaamisoik. (N=41)	Huolto- päätöksen muutos (N=151)	Tapamisoik. päätöksen muutos (N=37)	Riitainen avioeron liitännäisasiat (N=40)	Kaikki (N=269)
<i>Oikeudenkäynnin kesto, kk</i>					
keskiarvo	8	9	7	10	9
mediaani	8	8	6	7	8
suurin arvo	19	29	25	30	30

Kaikista huoltoriitatapauksista neljäsosa (26 %) oli ratkaistu alle neljässä kuukaudessa. Oikeudenkäynti oli kestänyt 4–8 kuukautta niin ikään joka neljännessä tapauksessa. Lähes puolessa tapauksia oikeudenkäynnin pituus oli vähintään yhdeksän kuukautta. Asiatyypeittäin tarkasteltuna oikeudenkäynnin kesto oli pisin huollon muutostarkoituksissa ja nopeimmin asia oli ratkaistu tapauksissa, joissa haettiin muutosta lapsen tapaamisoikeuteen.

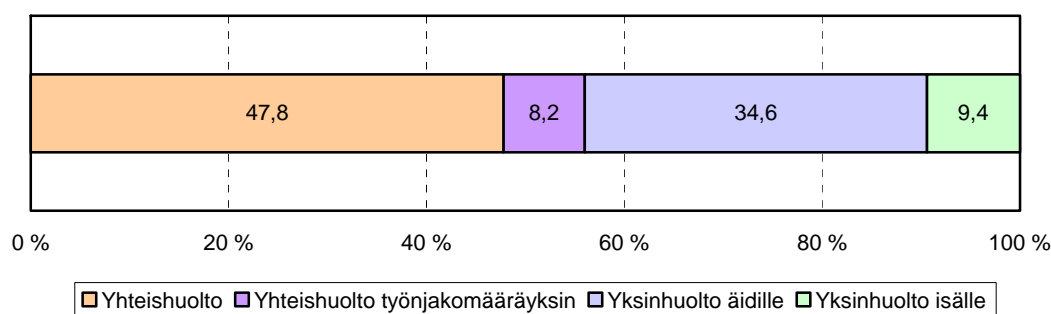
¹ Tutkimuksessa esitettävät keskimäärätiedot ovat mediaaniarvoja, ellei toisin mainita.

Käräjäoikeuden päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Tutkimusaineiston valossa huoltoriita ratkesi lähes puolessa tapauksia (49 %) vanhempien sovintoon asiassa. Joka neljännessä tapauksessa juttu oli päättynyt hakijan voittoon asiassa ja 13 prosentissa tapauksia hakemus oli hylätty. Asia oli rauennut tai jäänyt sillensä joka kymmenennessä tapauksessa.

Tuomioistuin voi päättää, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti ja lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä. Lapsen huolto voidaan uskoa myös yksin toiselle vanhemmalle. Tuomioistuin voi päättää lapsen huollosta myös siten, että lapsen huoltajuus on vanhempien ohella tai sijasta yhdellä tai useammalla henkilöllä, joka on antanut tähän suostumuksensa. Tuomioistuin voi myös tarvittaessa antaa määräyksiä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä, jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken.

Kaikista huoltoriitatapauksista lähes puolessa (48 %) tuomioistuin oli antanut päätöksen lapsen yhteishuollosta. Lisäksi niin sanotusta rajoitetusta yhteishuollosta, eli vanhempien yhteishuollosta täsmennetyin työnjakomääräyksiin, oli päätetty lähes 10 prosentissa tapauksia. Lapsen huolto oli uskottu yksin äidille kolmasosassa tapauksia ja yksin isälle joka kymmenennessä tapauksessa (kuvio 55).

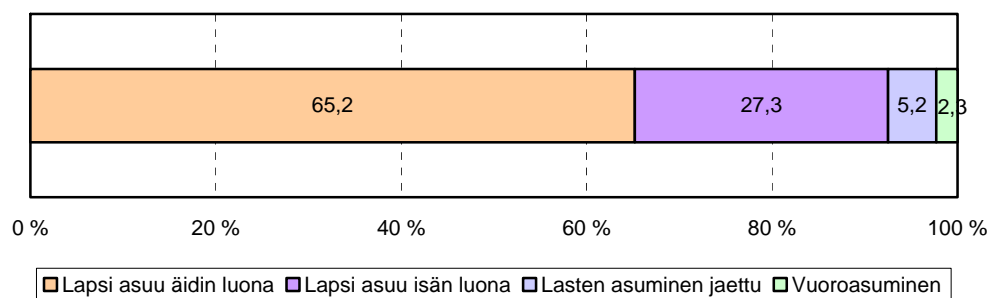

Kuvio 55 Käräjäoikeuden päätös lapsen huoltomuodosta

Yhteishuollon prosentuaalinen osuus oli pienin tapauksissa, joissa lapsen toinen vanhempi oli hakenut muutosta aiempaan huoltoratkaisuun. Näistä tapauksista vain kolmasosassa oli tehty päätös lapsen yhteishuollosta. Huollon muutosratkaisuissa päätökset lapsen yksinhuollosta olivatkin yleisimpiä.

Huoltomuodosta riippumatta lapsen on asuttava virallisesti jommankumman vanhemman luona. Lapsella voi olla vain yksi virallinen asuinpaikka myös silloin, kun lapsi asuu vuoroin kummankin vanhemman luona. Asumisjärjestelyistä päätettäessä on lähtökohtana lapsen etu ja lapsen omat näkökohdat on otettava huomioon. Yleensä lapsi määrätään asumaan joko äidin tai isän luokse. Lapsen asuminen on mahdollista järjestellä myös siten, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhemman luona (vuoroasuminen).

Lapsen asumisen osalta valtaosassa (65 %) huoltoriitatapauksia tuomioistuimien oli päättänyt, että lapsen tulee asua äidin luona. Joka kolmannessa tapauksessa oli tehty päätös lapsen asumisesta isän luona. Loppuosassa tapauksia oli päätetty lapsen asumisesta vuoroviikoin kummankin vanhemman luona tai lasten asuminen oli jaettu siten, että osa lapsista asui äidin luona ja osa isän luona (kuviot 56).

Kuvio 56 Käräjäoikeuden päätös lapsen asumisesta

Päätöksissä lapsen asumisesta oli eroja sen mukaan, päätettiinkö asumisesta ensimmäistä kertaa vai oliko kyseessä aiemman huoltopäätöksen muutos. Ensiratkaisuissa lapsen lähivanhemmaksi määrättiin isä 13 prosentissa tapauksia. Vastaavasti tapauksissa, joissa kysymyksessä oli aiemman huoltosopimuksen muuttaminen, lapsi määrättiin asumaan isän luokse 35 prosentissa tapauksia.

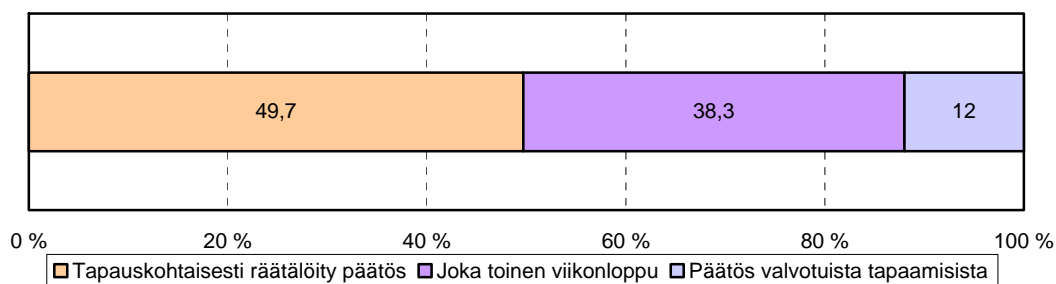
Kaikkiaan vaikuttaa siltä, että varsinkin ensiratkaisuissa lapsen lähivanhemmaksi määrätään useimmiten lapsen äiti ja etävanhemmaksi lapsen isä. Isien osuus lapsen lähivanhempana korostuu kuitenkin tapauksissa, joissa aiempaan asumisjärjestelyyn on haettu muutosta. Näyttäisi myös siltä, että tuomioistuimien päätökset lapsen vuoroasumisesta ovat kaikkiaan harvinaisia. Niin ikään sisarusten erottaminen jakamalla lasten asuminen äidin ja isän luokse on melko poikkeuksellista.

Lapsenhuoltolain (361/1983) mukaan tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata sitä vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapsen lähivanhemman tulee myös omalta osaltaan edis-

tää yhteydenpidon säilymistä lapsen muualla asuvaan vanhempaan. Tapaamisoikeudesta päättäessään tuomioistuimen tulisi antaa tarkat määräykset tapaamisen ja luonapidon ehdoista. Laissa ei ole kuitenkaan erikseen määritelty tapaamisoikeuden mallia tai laajuutta, joten asia jää aina tapauskohtaisesti tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Lapsen ja vanhemman tapaamisia voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Vakiintuneen käytännön mukaisesti lapselle voidaan vahvistaa oikeus tавata muualla asuvaa vanhempaansa joka toinen viikonloppu, tiettyinä juhlapyhinä ja lomakausina. Tapaamisjärjestely voidaan toteuttaa myös tästä niin sanotusta peruskaavasta poiketen, tapauskohtaisesti räätälöiden. Tällainen malli voi olla esimerkiksi sellainen, että lapsi tapaa vanhempaansa yhtäjaksoisesti pidempään tai ainoastaan päiväsaikaan.

Käräjäoikeuden päätöksiä lapsen tapaamisoikeudesta tarkasteltaessa havaittiin, että valtaosassa tapauksia lapsen tapaamisoikeus oli määritelty tapauskohtaisesti sen mukaan, mikä vastasi parhaiten lapsen etua (kuvio 57). Viikonlopputapaamisista vakiintuneen käytännön mukaisesti oli päätetty neljässä tapauksessa kymmenestä. Päätökset valvotuista tapaamisista olivat aineistossa melko harvinaisia.

Kuvio 57 Käräjäoikeuden päätös lapsen tapaamisoikeudesta

Kuten edellä tuli esille, suuri osa käräjäoikeuksien tapaamispäätöksistä on nykyään tapauskohtaisesti räätälöityjä. Tapaamisoikeutta voidaan siis joko laajentaa tai supistaa tavanomaiseen tapaamiskäytäntöön nähden. Tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että räätälöidyt tapaamismallit merkitsevät käytännössä usein lapsen tapaamisoikeuden rajoittamista. Tapauskohtaisesti räätälöidyistä tapaamisratkaisuista yli puolessa (60 %) lapsen tapaamisoikeus oli määritelty tavanomaista tapaamismallia suppeammaksi.

Huoltoriitakierteiden erityispiirteitä

Lasten huoltoriitoihin liittyvä erityiskysymys on niin sanotut huoltoriitakierteet eli krooniset huoltoriidat. Näissä tapauksissa lapsen huollosta tai

tapaamisoikeudesta on riideltä oikeudessa jo useampaan kertaan. Tutkimusaineiston perusteella joka neljännessä (25 %) tapauksessa huoltoriidan taustalla oli aiempia lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä oikeudenkäyntejä. Huoltoriidan pitkittyminen ja komplisoituminen oli otollisinta tilanteissa, joissa vanhemmat olivat päättäneet parisuhteensa hiljattain ja joissa kumpikin vanhempi vaati lapsen yksinhuoltajuutta.

Pitkittyneissä huoltoriidoissa myös perheen psykososiaaliset ongelmat olivat yleisiä. Monilla perheillä oli asiakkuus lastensuojeluun. Pitkäaikaiset huoltoriidat rasittavat luonnollisesti eniten perheen lasta. Huoli lapsen hyvinvoinnista huoltoriidan keskellä onkin aiheellinen. Monien vaikeiden huoltoriitojen kohteeksi joutuneet lapset olivat usein erityisavun tarpeessa.

Lastensuojelun asiakkuus näyttäisi olevan kaikkiaan yleisempää huoltoriidoissa kuin koko väestössä keskimäärin. Prosentuaalisesti kaikista huoltoriitatapauksista lastensuojelun asiakkuus oli noin kolmasosalla (32 %) perheistä. Lastensuojelun asiakkuus oli suhteessa yleisintä tapauksissa, joissa haettiin muutosta aiempaan huolto- tai tapaamissopimukseen. Huollon muutosratkaisuissa jopa 42 prosentilla perheistä oli asiakkuus lastensuojeluun.

Huoltoriidan osapuolten taustatietoja

Tutkimusaineiston perusteella ikäryhmä 35–44-vuotiaat muodosti huoltoriidan osapuolista suurimman ryhmän. Nuorin huoltoriidan osapuolena ollut vanhempi oli iältään 20 vuotta ja vanhin 62 vuotta. Huoltoriidat olivat nuorten (alle 24 vuotta) vanhempien keskuudessa harvinaisia.

Vanhemmista noin 65 prosenttia työskenteli joko palkansaajana tai toimi yksityisyrittäjänä. Työelämän ulkopuolella oli vanhemmista peräti 35 prosenttia. Sosioekonomisen ammattiluokituksen perusteella valtaosa vanhemmista kuului työntekijöiden ryhmään.

Kokonaiskuvan luominen lapsen huoltajuudesta riitelevistä vanhemmista on verrattain vaikeaa. Edellisten taustatietojen perusteella voidaan kuitenkin määritellä joitakin erityispiirteitä. Huoltoriidan osapuoli on tyypillisesti 35–44-vuotias, eronnut, perheasemaltaan yksinhuoltaja (yksi vanhempi ja lapsi), palkansaaja, pienituloisen ja sosioekonomiselta asemaltaan työntekijöiden ryhmään kuuluva. Tutkimusaineiston perusteella tähän ryhmään kuuluvat vanhemmat muodostivat suurimman ryhmän. Toisaalta huoltajuuskiistat eivät olleet harvinaisia myöskään tapauksissa, joissa vanhemmat olivat korkeasti koulutettuja, hyvätuloisia tai muutoin korkeassa sosioekonomisessa asemassa.

Kaikista huoltoriidan kohteena olevista lapsista noin kolmasosa oli alle kouluikäisiä ja 70 prosenttia oli tätä vanhempia. Joka kymmenes lapsi oli alle 2-vuotias ja neljäsosa lapsista oli iältään 3–6-vuotias. Ikäryhmään 7–12 vuotta kuului lapsista reilu kolmasosa ja niin ikään joka kolmas oli iältään 13–17 vuotta. Nuorin lapsi oli vain muutaman kuukauden ikäinen ja vanhin oli 17-vuotias.

Kaikkiaan näyttää siltä, että huoltoriita koskettaa enimmäkseen kouluikäisiä lapsia. Toisaalta pienten lasten osuus huoltoriidoissa on myös melko korkea. Noin 35 prosentissa tapauksia lapsi oli alle 6-vuotias. Hyvin pieniä lapsia koskevissa riidoissa oli useimmiten kyse lapsen huoltomudosta ja asumisesta.

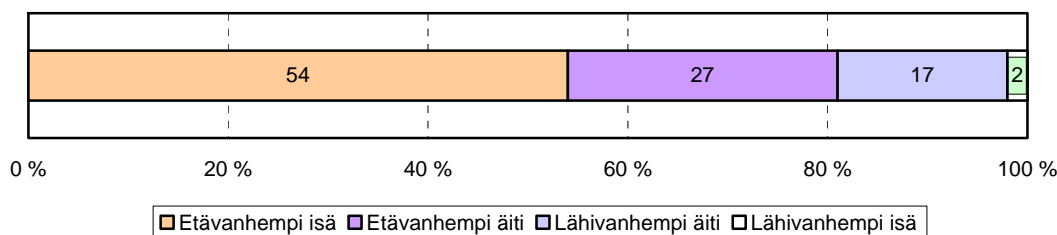
3 Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa

Hovioikeuksissa käsitellyjä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä riitoja on tässä jaksossa tarkasteltu laajan oikeudenkäyntiaineiston avulla. Hovioikeusaineisto käsittää lähes kaikki vuoden 2006 aikana Suomen hovioikeuksissa ratkaistut lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat tapaukset (n= 257).

Muutoksenhakijan asema ja muutosvaatimukset

Hovioikeuksiin tehdyt valitukset huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa näyttäisivät kohdistuvan tavallisimmin niihin kärjäoikeuden päätöksiin, joilla on jo kertaalleen muutettu jotakin aiempaa huolto- tai tapaamissopimusta. Tutkimuksen hovioikeusaineistosta peräti lähes 70 prosenttia koostui tapauksista, joista voitiin havaita, että saman lapsen huollosta oli annettu ennen alioikeuskäsittelyä aiempi lainvoimainen tuomioistuin-päätös tai vahvistettu sopimus.

Tyytymättömyyttä kärjäoikeuden päätökseen ilmaisivat useimmiten ne vanhemmat, jotka eivät asuneet lapsen kanssa. Noin kahdeksassa tapauksessa kymmenestä (81 %) muutoksenhakijana oli lapsen etävanhempi ja vajaa viidesosassa tapauksia lapsen lähivanhempi. Kaikista muutoksenhakijoista valituksen hovioikeuteen oli laatinut 56 prosentissa lapsen isä ja 44 prosentissa lapsen äiti (kuvio 58). Tutkimusaineistoon sisältyi lisäksi muutamia tapauksia, joissa muutoksenhakija oli lapsen sukulainen.

Kuvio 58 Muutoksenhakijan asema suhteessa lapseen

Muutoksenhaun kohteena olivat yleisimmin lapsen asumista koskevat käräjäoikeuden ratkaisut: lähes puolessa (45 %) kaikista valituksista muutosta haettiin lapsen asumisratkaisuun. Toisaalta melkein yhtä moni (40 %) oli tyytymätön alioikeuden lapsen huoltomuotoa koskevaan ratkaisuun. Niin ikään lähes 40 prosentissa valituksia vaadittiin muutosta lapsen tapaamisoikeuteen. Puolessa tapauksia muutoksenhakija oli tyytymätön ainoastaan osaan käräjäoikeuden päätöstä, kuten esimerkiksi päätökseen lapsen tapaamisoikeudesta tai asumisesta.

Tyytymättömyys käräjäoikeuden ratkaisuun liittyi pääasiassa seuraaviin seikkoihin: 1) Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen painoarvo alioikeuden ratkaisussa. Osa muutoksenhakijoista oli sitä mieltä, että lapsen mielipidettä ei ollut selvitetty tarpeeksi tai se oli jätetty käräjäoikeuden lopullisessa päätöksessä huomioimatta. Toisaalta osa arvioi päinvastoin, että lapsen mielipiteelle oli annettu ratkaisussa liikaa painoarvoa. 2) Lapsen edun ja vanhemmuuden arviointi. Muutoksenhakijoista osa koki, että käräjäoikeus oli arvioinut esitetyn näytön väärin; heidän huoltajasopivuuttaan olivat heikentäneet perusteetta esimerkiksi väitteet päihde- tai mielenterveysongelmista tai väkivaltaisuudesta. 3) Sosiaalitoimen olosuhdeselvityksen painoarvo ratkaisussa. Osa muutoksenhakijoista arvioi, että tuomioistuimien oli antanut ratkaisussaan selvitykselle joko liikaa tai liian vähän painoarvoa.

Oikeusprosessin kesto hovioikeudessa

Hovioikeuden keskimääräinen käsittelyaika lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevissa valituksissa oli keskimäärin puoli vuotta (6,3 kk). Nopeimmillaan valitus oli ratkaistu hovioikeudessa parissa viikossa ja pisimmillään valituksen käsittely oli kestänyt lähes kaksi vuotta.

Valitusten käsittelyaikoja voidaan tarkastella myös hovioikeuspiireittäin (taulukko 20). Tutkimusaineiston perusteella valituksen käsittelyaika oli lyhin Kouvolan hovioikeudessa (keskimäärin neljä kuukautta). Valituksen käsittelyaika oli vastaavasti pisin Rovaniemen hovioikeudessa, jossa

valitusten käsittelyaika oli keskimäärin kahdeksan kuukautta. Muissa hovioikeuksissa valitusten käsitteleminen oli kestänyt keskimäärin puoli vuotta.¹

Taulukko 20 Valituksen käsittelyaika (kk) hovioikeuksittain

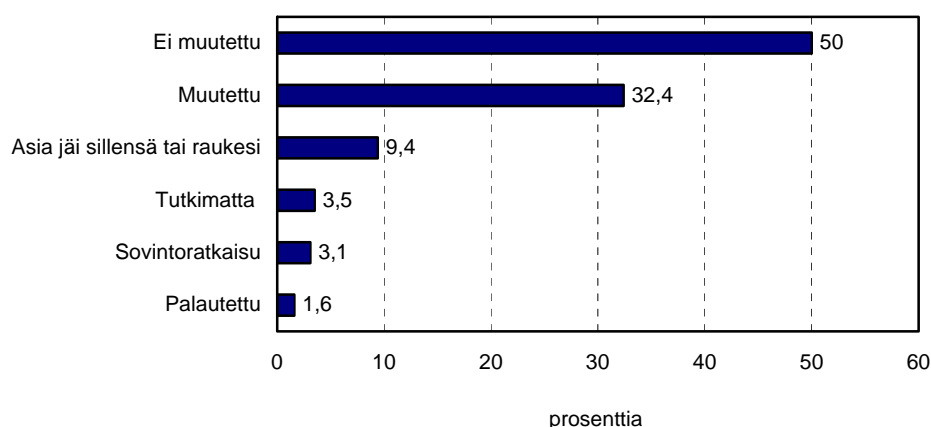
	Helsinki (n=68)	Itä- Suomi (n=23)	Turku (n=62)	Vaasa (n=58)	Kouvola (n=23)	Rova- niemi (n=16)	Kaikki (n=250)
<i>Käsittelyaika, kk</i>							
Keskiarvo	7,5	6,7	6,5	6,7	6,2	8,0	6,9
Mediaani	6,5	6,5	6,3	6,0	4,3	8,2	6,3
Suurin arvo	22,5	17,7	14,8	17,7	21,9	15,0	22,6

Edellä mainittujen hovioikeuksien käsittelyaikojen valossa voidaan arvioida *huolto-oikeudenkäynnin kokonaiskäsittelyaika* eli ajanjaksoa hakemuksen saapumisesta käräjäoikeuteen aina hovioikeuden lopulliseen ratkaisuun asiassa. Aiempien tutkimushavaintojen mukaan oikeusprosessin kesto on käräjäoikeudessa keskimäärin 8 kuukautta. Vastaavasti hovioikeudessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan valituksen keskimääräinen käsittelyaika on noin 6 kuukautta. Näiden lukujen valossa voidaan arvioida, että huoltoriidan kokonaiskäsittelyaika käräjä- ja hovioikeudessa on vajaat puolitoista vuotta. Käytännössä keskimääräinen käsittelyaika saattaa olla tätäkin pidempi, koska oikeudenkäynnin kesto on vaikuttavat lisäksi asetetut määräajat ja tuomioistuinten työtilanne.

Hovioikeuden ratkaisu

Tutkimusaineiston perusteella hovioikeus muutti käräjäoikeuden päätöstä kolmasosassa (32 %) tapauksia ja puolessa tapauksista alioikeuden ratkaisu säilytettiin muuttumattomana. Hovioikeudet jättivät tutkimatta keskimäärin noin 4 prosenttia kaikista valituksista ja parissa prosentissa tapauksia asia palautettiin käräjäoikeuden käsittelyyn. Huoltoriidan päättyminen hovioikeudessa asianosaisten sovintoon oli harvinaista. Valitus oli rauennut tai jäänyt sillensä joka kymmenennessä tapauksessa (kuvio 59).

¹ Käsittelyaikoja tarkasteltaessa tulee huomioida oikeudenkäynnin kesto mahdollisesti vaikuttavat muut tekijät, kuten esimerkiksi henkilöstöresurssit, henkilöstön vuosilomat ja työn organisointi.

Kuvio 59 Hovioikeuden ratkaisu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeissa asioissa ratkaisun laadun mukaan

Kun tarkastelun ulkopuolelle rajattiin rauenneet tapaukset, sovintoratkaisut ja kärjäoikeuteen palautetut valitukset, hovioikeus päätyi kärjäoikeuden ratkaisun muuttamiseen keskimäärin 40 prosentissa valituksista. Määrällisesti eniten hovioikeudessa muuttuivat alioikeuden päätökset lapsen tapaamisoikeudesta. Kaikista hovioikeuden ratkaisuista noin 60 prosentissa muutos oli kohdistunut kärjäoikeuden päätökseen lapsen tapaamisoikeudesta. Päätöstä lapsen huoltomuodosta oli muutettu kaikkiaan joka kolmannessa hovioikeuden ratkaisussa. Ainoastaan joka kuudennessa tapauksessa muutos oli kohdistunut lapsen asumisratkaisuun.

Hovioikeuden lapsen huoltomuotoa koskevista ratkaisuista kolmasosassa oli tehty päätös lapsen yhteishuollosta. Niin ikään joka kolmannessa ratkaisussa lapsen huolto oli uskottu molemmille vanhemmille yhteisesti työnjakomääräyksin. Lapsen huolto oli uskottu yksin äidille joka neljännessä ratkaisussa ja isälle noin 10 prosentissa tapauksia.

Kaikkiaan näyttäisi siltä, yhteishuoltopäätökset työnjakomääräyksin ovat huomattavasti yleisempiä hovioikeuden ratkaisuissa kuin huoltoratkaisussa keskimäärin. Kun kärjäoikeudessa päätös lapsen yhteishuollosta työnjakomääräyksin tehdään alle kymmenesosassa (8 %) huoltopäätöksiä, on näiden huoltopäätösten osuus hovioikeuksissa peräti nelinkertainen (32 %).

Hovioikeuden lapsen asumismuotoa koskevista ratkaisuista neljässä tapauksessa kymmenestä oli tehty päätös lapsen asumisesta äidin luona ja kolmasosassa tapauksia lapsi oli määrätty asumaan isän luokse. Lasten asuminen oli jaettu siten, että osa lapsista asui äidin luona ja osa isän luona joka viidennessä tapauksessa. Hovioikeuden päätökset lapsen asumisesta vuoroviikoin kummankin vanhemman luona olivat aineistossa harvinaisia. Kaikkiaan näyttäisi siltä, että hovioikeusratkaisussa äitien osuus lapsen

lähivanhempana on pienempi kuin käräjäoikeuden ratkaisuisissa. Kun käräjäoikeudessa päätös lapsen asumisesta äidin luona tehdään 65 prosentissa tapauksia, on näiden asumisratkaisujen osuus hovioikeuksissa enää 40 prosenttia.

Hovioikeuden lapsen tapaamisoikeutta koskevista ratkaisuista yli puolessa tapaamisoikeus oli määritelty päätöksessä tapauskohtaisesti räätälöidyn. Suuressa osassa tapauksia käräjäoikeuden päätöstä oli muutettu hovioikeudessa ainoastaan tapaamisten alkamis- tai päättymisajankohtien tai tapaamispaikan osalta.

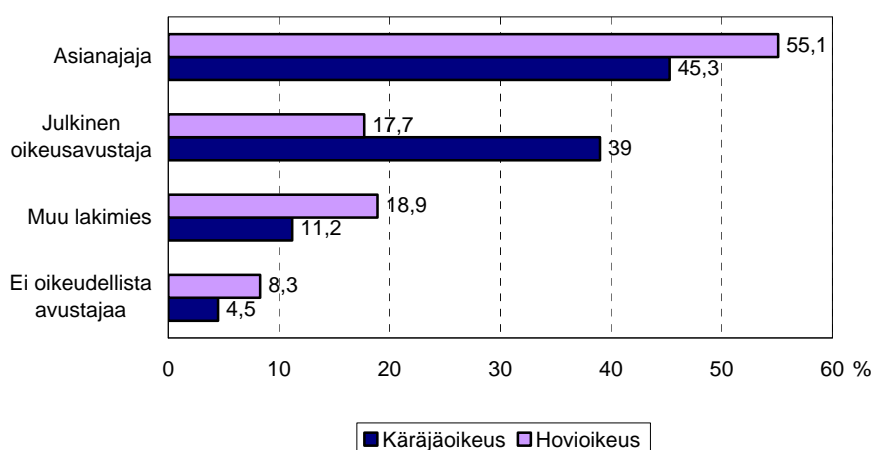
Noin neljäsosassa (26 %) päätöksiä tapaamisoikeus oli määritelty siten, että lapsi tapasi muualla asuvaa vanhempaansa joka toinen viikonloppu perjantaista sunnuntaihin. Päätös tapaamisten järjestämisestä ainoastaan valvottuina oli tehty noin 15 prosentissa tapaamispäätöksiä.

4 Oikeudellisen avun käyttö huoltoriidoissa

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa riidoissa oikeudellisen avustajan käyttäminen on usein tarpeen; esimerkiksi erilaisten asiakirjojen laadinnassa, sovintoneuvotteluissa ja itse oikeudenkäynnissä tuomioistuimissa.

Käräjäoikeuksista kootussa tutkimusaineistossa lähes kaikki (95 %) hakijat olivat käyttäneet asiansa hoitamiseksi oikeudellista avustajaa. Useimmiten avustajana oli toiminut asianajaja, mutta varsin usein oli turvaututtu myös julkisen oikeusavustajan apuun. Noin puolessa tapauksia hakijan avustajana oli toiminut käräjäoikeudessa asianajaja ja noin 40 prosentissa tapauksia julkinen oikeusavustaja. Joka kymmenennessä jutussa hakijan oikeudellinen avustaja oli ollut muu lakimies. Vain muutamassa prosentissa tapauksia hakija oli hoitanut asiaansa itse, ilman asiantuntija-apua.

Hovioikeuksista kootussa tutkimusaineistossa niin ikään valtaosa (92 %) muutoksenhakijoista oli käyttänyt oikeudenkäynnissä lainoppinutta avustajaa. Yli puolessa tapauksia muutoksenhakijan avustaja oli ollut hovioikeudessa asianajaja. Noin joka kuudes muutoksenhakija oli hakenut oikeudellista apua oikeusaputoimistosta julkiselta oikeusavustajalta. Muuta lakimiesapua oli saanut vajaa viidennes muutoksenhakijoista. Joka kolmas- toista hakija oli kuitenkin hoitanut asiansa itse hovioikeudessa (kuvio 60).

Kuvio 60 Avustajan käyttäminen tuomioistuimissa käsitellyissä huoltoriidoissa

Kun oikeudellisten palvelujen käyttöä tarkasteltiin eri tuomioistuinasteiden välillä, havaittiin että asianajajien ja muiden lakimiesten osuus avustajista oli suurempi hovioikeuskäsittelyyn edenneissä jutuissa kuin alioikeudessa käsitellyissä huoltoriidoissa. Vastaavasti käräjäoikeudessa käsitellyissä riidoissa julkisen oikeusavustajan käyttäminen oli selvästi yleisempää kuin hovioikeudessa.

Kaiken kaikkiaan voi todeta, että melkein kaikissa tuomioistuimissa käsitellyissä huoltoriidoissa käytetään oikeudellista asiantuntija-apua. Vaikka asiointi tuomioistuimessa ilman lakimiesapua on huoltoriidoissa suhteellisen harvinaista, on toisaalta mielenkiintoista, että hovioikeuksissa se näyttäisi olevan yleisempää kuin käräjäoikeuksissa.

Julkinen oikeusapu ja huoltoriidat

Asianosainen kustantaa oikeudenkäynnistä koituvat kulut yleensä itse. Oikeudenkäynti voidaan tosiasiallisesti rahoittaa myös esimerkiksi julkisista varoista julkisena oikeusapuna tai asianajo- ja oikeudenkäyntikulujen turvaamiseksi otetulla oikeusturvavakuutuksella.

Julkisen oikeusavun yleiset edellytykset ja sisältö on määritelty oikeusapulaissa (257/2002). Lain mukaan oikeusapua annetaan valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee oikeudellista asiantuntija-apua asiansa hoitamista ja käsittelyä varten, mutta ei taloudellisen tilanteensa vuoksi itse pysty sitä hankkimaan. Julkista oikeusapua annetaan vain yksityishenkilöille. Oikeus-

apua myönnetään tiettyjen, avun hakijoiden käyttövaroja koskevien rajojen mukaisesti joko täysin korvauksetta tai osakorvausta vastaan.¹

Oikeusapu kattaa toimenpiteet, jotka katsotaan tarpeellisiksi asian laatu ja merkitys, mahdollisen riidan kohteen arvo ja olosuhteet huomioon ottaen. Käytännössä oikeusapu käsittää tuomioistuintehtäviä, sovintoneuvotteluja, asiakirjojen laadintaa ja oikeudellista neuvontaa. Julkista oikeusapua tarjoavat valtion oikeusaputoimistot.

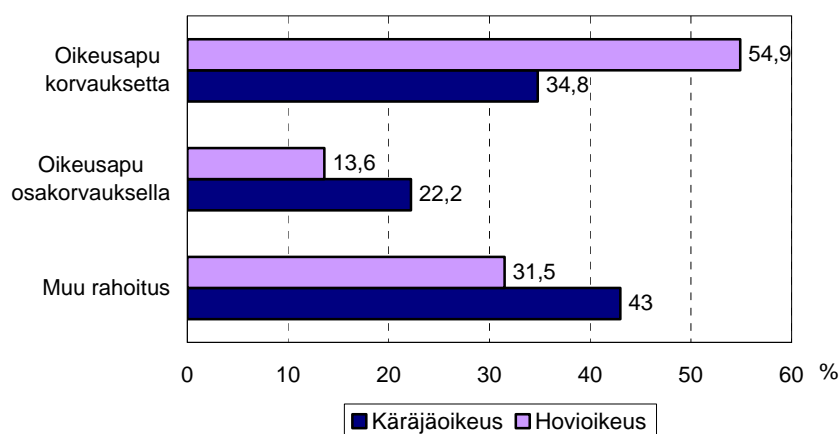
Tutkimusaineiston perusteella *käräjäoikeuksissa* käsitellyissä huoltoriidoissa kuusi hakijaa kymmenestä (57 %) oli saanut asiansa hoitamiseen julkista oikeusapua. Loppuosassa tapauksia oikeudenkäynti oli rahoitettu jollakin muulla tavoin. Yli kolmasosassa kaikista käräjäoikeuden käsittelemistä huoltoriidoista hakijalle oli myönnetty oikeusapua täysin korvauksetta eli asian oikeudellisesta hoitamisesta koituneet kulut oli suoritettu kokonaisuudessaan julkisin varoin. Noin neljäsosassa tapauksia hakija oli saanut asian hoitamiseksi julkista oikeusapua osakorvauksella eli tiettyä omavastuuosuutta vastaan.

Kun julkisen oikeusavun käyttöä tarkasteltiin *hovioikeusaineiston* osalta, havaittiin että kaikkiaan peräti noin 70 prosentille muutoksenhakijoista oli myönnetty julkista oikeusapua. Omilla varoilla tai muulla rahoituksella oli kustannettu noin kolmasosa oikeudenkäynneistä.² Yli puolet (55 %) kaikista muutoksenhakijoista oli saanut julkista oikeusapua täysin korvauksetta. Joka seitsemännessä tapauksessa muutoksenhakija oli saanut oikeusapua osakorvauksella (kuvio 61).

---

¹ Vuoden 2008 alusta lähtien korvauksettoman oikeusavun käyttövararaja on yksinäisellä henkilöllä enintään 700 € ja puolisoilla enintään 600 € henkilöä kohden kuukaudessa. Yksinäinen henkilö saa oikeusapua osakorvauksella, kun käyttövarat ovat enintään 1 500 € kuukaudessa. Puolisoilla osakorvauksellisen oikeusavun käyttövararaja on vuoden 2008 alusta lähtien enintään 1 300 € puolisoa kohden kuukaudessa.

² Osassa tuomioistuinten oikeudenkäyntiasiakirjoja ei ollut selkeää tietoa oikeudenkäyntikuluista tai niiden rahoittamisesta. Tutkimuksessa tällaiset tapaukset luokiteltiin asiaryhmään ”muu rahoitus”.

Kuvio 61 Oikeudellisten palvelujen rahoitus tuomioistuimissa käsitellyissä huoltoriidoissa

Kaikkiaan näyttää siltä, että julkisen oikeusavun osuus rahoitusmuotona on tuomioistuimissa käsitellyissä lasten huoltoriidoissa melko suuri. Käräjäoikeudessa käsitellyistä huoltoriidoista lähes 60 prosenttia rahoitetaan kokonaan tai osittain julkisin varoin. Julkisen oikeusavun osuus näyttää olevan tätäkin suurempi, mikäli asian käsittelyä jatketaan hovioikeudessa. Hovioikeuden käsittelyyn edenneissä huoltoriidoissa peräti 70 prosentissa tapauksia oli myönnetty julkista oikeusapua asian hoitamiseksi.

Hovioikeuksissa täysin korvauksettomana oikeusapuna hoidettujen huoltoriitojen suuri osuus verrattuna vastaavaan osuuteen käräjäoikeusaineistossa on kiintoisa havainto. Tässä yhteydessä mielenkiintoinen viitetieto onkin aiempi tutkimushavainto, että kaikissa yleisiin tuomioistuihin päätyneissä oikeusapuasioissa täysin korvauksetta palvelua saaneiden osuus on ylipäätään sitä suurempi, mitä pidemmälle juttu on käräjäoikeudessa edennyt. Vastaavasti osakorvauksen maksaneiden osuus on sitä pienempi mitä pidemmälle juttu etenee.¹

Havainto ei sinänsä ole yllättävä. Jutun pitkittyessä sekä kulut että mahdollisen omavastuuosuuden taloudellinen merkitys kasvavat. Tämä voi osaltaan vaikuttaa prosessaamista koskevaan päätöksentekoon. Voi siis hyvinkin olla, että oikeudenkäynnin rahoitus vaikuttaa paitsi päätökseen siitä, edetäänkö esimerkiksi käräjäoikeuskäsittelyssä pääkäsittelyyn vai ei, myös harkittaessa esimerkiksi sitä, haetaanko käräjäoikeuden päätökseen muutosta hovioikeudesta vai ei. Jos osapuolen tiedossa on, että muutoksenhaku hovioikeudessa hoituu koko asianhoidon kattavana julkisena oikeusapuna ilman henkilökohtaista taloudellista riskiä, saattaa päätös valituksen tekemisestäkin olla näiltä osin helpompaa.

¹ Litmala, Alasaari & Salovaara-Karstu 2007.

5 Keskustelua

Lapsen huoltomuotoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä vanhempien välisiä riitoja pidetään yleisesti vaikeasti ratkaistavina konflikteina. Tutkimuksen perusteella huoltoriitojen suhteellinen osuus on kuitenkin vain 4–5 prosenttia kaikista – joko sosiaalitoimessa tai tuomioistuimissa – vuosittain ratkotuista lapsen huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta koskevista asioista. Lukumääräisesti maamme kärjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin 2 000 huoltoriitaa.

Kaikkiaan näyttäisi siis siltä, että valtaosa vuosittain tehdyistä lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevista ratkaisuista on käytännössäkin toimivia. Tätä näkökulmaa tukee tuomioistuimissa ratkaistavien asioiden ja toisaalta aiempien sopimusten ja päätösten muuttamisen suhteellisen vähäinen määrä. Toisaalta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden vuotuinen kokonaismäärä on jatkuvasti lisääntynyt. Tämä saattaa ennakoida myös huoltoriitojen yleistymistä tulevaisuudessa.

Tutkimus antoi viitteitä myös siitä, että isät olisivat entistä aktiivisempia osallistumaan lasta koskevaan päätöksentekoon. Tutkimuksessa havaittiin, että hakemuksen kärjäoikeuteen oli tehnyt lähes yhtä usein lapsen äiti kuin isä. Tämä tulos ei täysin vastaa sitä julkisuudessa esitettyä huolta isien syrjäytymisestä ja passiivisuudesta lasta koskevissa asioissa. Isien asema kärjäoikeuden lopullisessa päätöksessä ei ollut myöskään niin synkkä, kuin mitä aiemmin on oletettu. Aihetta sivuavissa julkisissa puheenvuoroissa on aiemmin esitetty, että tuomioistuimet suosisivat päätöksissään äidin lähivanhemmuutta. Äitien osuus lapsen lähivanhempana on kuitenkin pienempi tuomioistuinratkaisuihin kuin sosiaalitoimen vahvistamisissa sopimuksissa. Kärjäoikeuksien ratkaisuihin noin kolmasosa oli päätöksiä, joissa lapsen lähivanhemmaksi oli määrätty isä.

Huoltoriitojen lopputuloksesta voidaan kokoavasti todeta, että lähes puolet kärjäoikeuksissa käsitellyistä huoltoriidoista päättyy vanhempien sovintoon asiassa. Tutkimus antoi viitteitä myös siitä, että huoltoriidan sovinnollinen ratkaiseminen ehkäisee uusintariitojen syntymistä. Uusintariitojen määrä oli kärjäoikeuksissa huomattavasti pienempi silloin, kun asianosaiset olivat sopineet asian.

Sovintoratkaisujen yleistymiseen lienee osaltaan vaikuttanut myös tuomioistuinten sovintomyönteinen lähestymistapa. Sovintoon pyrkiminen lapsia koskevissa asioissa mielletään nykyisin tuomioistuimissa tärkeäksi. Sovinnon edellytysten selvittäminen on siis keskeinen osa huolto-oikeudenkäyntiä. Asiaa ratkaisevan tuomarin rooli on nykyään merkityksellinen asian käsittelyn kaikissa vaiheissa. Suuri osa sovinnosta saadaan aikaan jo asian valmistelustunnon, ennen varsinaista oikeudenkäyntiä.

Huolimatta siitä, että suuri osa huoltoriidoista päättyy lopulta sovintoratkaisuun, on oikeudenkäynnin kesto käräjäoikeudessa monissa tapauksissa suhteellisen pitkä (keskimäärin 8 kuukautta). Periaatteessa päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tulisi tehdä kuitenkin suhteellisen lyhyessä ajassa. Asian nopeaa käsittelyä puoltaa se, että silloin esimerkiksi niin sanotut vakiintuneet olosuhteet eivät pääse vaikuttamaan päätöksen sisältöön. Toisaalta asian ratkaisuaika ei voine olla mikään itseisarvo sinänsä, onhan kyse kuitenkin vaikeista ja monimutkaisista asioista. Ratkaisua haetaan tulevaisuutta varten ja lähtökohtana tulisi olla lapsen etu, joten vaikeissa tapauksissa informaation hankkiminen ratkaisun perustaksi saattaa viedä aikaa.

Viime aikoina on käyty keskustelua sosiaalitoimen roolista huoltoriidoissa. Kritiikkiä on esitetty muun muassa olosuhdeselvitysten puolueellisuudesta ja selvitystyön pitkästä kestosta. Kaikkiaan näyttäisi siltä, että sosiaalitoimelle kohdistetut olosuhdeselvityspyynnöt ovat harvinaisempia kuin mitä aiemmin on oletettu. Käräjäoikeuksista kootun tutkimusaineiston perusteella tuomioistuin oli päätenyt olosuhdeselvityksen hankkimiseen hieman yli puolessa huoltoriitatapauksia. Sosiaalitoimen olosuhdeselvityksen laatiminen kestää kuitenkin useimmissa tapauksissa huomattavan pitkään, keskimäärin noin puoli vuotta.

Lasten huoltoriitoihin liittyvä erityiskysymys on niin sanotut huoltoriitakierteet eli krooniset huoltoriidat. Näissä tapauksissa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta on riideltä jo useampaan kertaan. Käräjäoikeuksissa käsitellyistä huoltoriidoista neljäsosa voidaan luokitella huoltoriitakierteiksi. Pitkäaikaiset huoltoriidat rasittavat luonnollisesti eniten perheen lasta. Huoli lapsen hyvinvoinnista huoltoriidan keskellä onkin aiheellinen. Monien vaikeiden huoltoriitojen kohteeksi joutuneet lapset ovat usein erityisavun tarpeessa. Esimerkiksi lastensuojelun asiakkuus on huoltoriitaperheissä selvästi yleisempää kuin koko väestössä keskimäärin

Tässä artikkelissa on tarkasteltu myös lasten huoltoriitoja hovioikeuksissa. Tutkimuksen valossa näyttäisi siltä, että muutoksenhaku käräjäoikeuden lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan päätökseen johtaa usein muutoksenhakijan kannalta edulliseen lopputulokseen. Hovioikeus oli muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua peräti 40 prosentissa kaikista loppuun käsitellyistä valituksista.

Huolimatta siitä, että käräjäoikeuden päätöksiä muutetaan hovioikeuksissa melko usein, muutokset kohdistuvat harvoin lapsen vakiintuneiden olosuhteiden muuttamiseen. Lienee tavallista, että lapsen arki-elämä ja ihmissuhteet vakiintuvat ainakin jossain määrin oikeusprosessin aikana, joten näiden olosuhteiden muuttamista ei voitane pitää lapsen edun mukaisena, ellei muutokseen ole painavia perusteita. Tutkimuksen perusteella muutok-

set kohdistuvatkin valtaosassa tapauksia joko lapsen tapaamisoikeuteen, huoltomuotoon tai elatusapuun.

Kiinnostava yksittäinen tutkimushavainto liittyi hovioikeuden lapsen huoltomuotoa koskeviin päätöksiin. Tutkimuksen valossa yhteishuoltopäätökset työnjakomääräyksiin olivat huomattavasti yleisempiä hovioikeuden ratkaisuihin kuin huoltoratkaisuihin keskimäärin. Vaikeissa riitatilanteissa yhteishuoltopäätös työnjakomääräyksiin voi olla toisinaan eräänlainen kompromissi vanhempien väliseen riitaan lapsen huoltomuodosta. Tuomioistuimien voi siis ratkaista asian ikään kuin yhteishuolto- ja yksinhuoltomallien välimaastosta, täydentäen yhteishuoltopäätöstä tarkemmilla määrittelyillä huoltajien tehtävistä.

Kaikkiaan vaikuttaa siltä, että hovioikeuden käsittelyyn edenneet lasten huoltoriidat ovat vaikeampia ja komplisoituneempia kuin mitä riidat ovat alioikeudessa. Tätä näkökulmaa tulee ensinnäkin se, että hovioikeudessa käsitellyistä huoltoriidoista peräti kolmasosa on niin sanottuja kroonisia huoltoriitoja eli tapauksia, joissa saman lapsen asioista on prosessattu oikeudessa kerta toisensa jälkeen. Huoltoriidan konfliktitasosta kertoo myös se, että riidat päättyvät hovioikeudessa vain harvoin vanhempien sovintoon.

Tutkimus antoi tietoa myös oikeudellisten avun käytöstä lasten huoltoriidoissa. Mielenkiintoinen yksittäinen tutkimushavainto tässä yhteydessä on se, että kun julkisen oikeusavun osuus huoltoriidoissa kasvaa hovioikeuksiin edettäessä, vastaavasti kuitenkin julkisten oikeusavustajien osuus oikeudellisesta asiantuntija-avusta pienenee. Näyttää siis siltä, että käräjäoikeuden päätöstä koskevan valituksen ollessa ajankohtainen pyritään mahdollisesti oikeusapuasioinakin hoidettavissa tapauksissa saamaan avustajaksi yleisimmin yksityinen asianajaja tai muu lakimies kuin oikeusaputoimiston julkinen oikeusavustaja.

Julkisen oikeusavun käyttö on kaiken kaikkiaan tuomioistuimissa käsiteltävien huoltoriitatapausten yhteydessä varsin yleistä. Tähän teemaan liittyy tuore tutkimustulos, jonka mukaan Suomen käräjäoikeustuomarit suhtautuvat julkisiin varoin käytäviin toistuviin huoltoriitaoikeudenkäynteihin varsin kielteisesti.¹

Mikäli esimerkiksi sääntelykeinoin asetettaisiin rajoituksia uusille (mahdollisesti täysin julkisiin varoin kustannettaville) oikeudenkäynneille merkitsisi se puuttumista kansalaisten perusoikeuksiin eli puuttumista yhdenvertaisuuteen ja oikeusturvaan. Kansalaisten perusoikeuksiin lukeutuu ensinnäkin se, että oikeuden saantimahdollisuudet toteutuvat yhdenvertaisesti. Tämä edellyttää esimerkiksi sitä, että yksityisillä henkilöillä on tarvit-

---

¹ Litmala, Alasaari & Salovaara-Karstu 2007.

taessa varallisuusasemastaan riippumaton mahdollisuus turvautua pätevään oikeudelliseen asiantuntija-apuun. Toisaalta oikeusturvaan sisältyy se, että henkilö saa asiansa tarvittaessa tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsittelyyn. Jotta esimerkiksi tähän perusoikeuteen voitaisiin puuttua vaikkapa tietyin oikeudenkäyntejä koskevin rajoituksin, tarvittaisiin siihen varsin vahvat ja vankat perusteet.

Huoltoriidoissa ratkaisutoiminnan ensisijaisena ja keskeisenä elementtinä on lapsen etu. Mahdollisia rajoituksia koskevassa keskustelussa voidaan esimerkiksi ajatella, että muutosta aiempaan lapsen huoltoa koskevaan ratkaisuun täytyy aina voida hakea, jos lapsen etu sitä edellyttää. Voi esimerkiksi olla, että olosuhteet ovat muuttuneet tai aiempi huoltopäätös ei toimi käytännössä, jolloin saattaa olla lapsen edun mukaista hakea muutosta aiempaan ratkaisuun. Vastaavasti voidaan kuitenkin myös ajatella, että joissakin tapauksissa lapsen etu edellyttäisi – tehostetun sosiaalityön ja sovittelun ohella – jonkin asteisten rajoitusten olemassaoloa, jotta esimerkiksi vuosikausia kestänyt, mahdollisesti pelkästään vanhempien keskinäisen eripuran ilmentymänä jatkuva huoltoriitakierre saadaan katkaistua.